

علل پدیدایی بحران تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز و عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت آن

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۲/۰۸
دکتر ابوالفضل امیری*
تاریخ تأیید مقاله: ۹۵/۰۴/۰۵
دکتر حمید علوی وفا**
صفحات: ۱۰۵-۱۴۰
مقصود نژادی***

چکیده

یکی از معیارهای اصلی ارزیابی حکومت‌ها، میزان توانایی آنها در ایجاد و حفظ امنیت می‌باشد. کنترل عوامل به وجود آورنده بحران در جامعه از وظایف اصلی حاکمان و دست‌اندرکاران کشور می‌باشد. سپاه عاشورا یکی از اهرم‌هایی است که در منطقه آذربایجان در طول سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی در مهار، کنترل و مدیریت بحران‌ها نقش بسزایی داشته و دارد. نفوذ جریان قوم‌گرایی به باشگاه فوتبال تراکتورسازی تبریز در سال ۱۳۸۵ و استفاده از ظرفیت این تیم جهت رسیدن به اهداف شوم پان‌ترکیسم، باعث از بین رفتن فضای ورزشی و فوتبالی و جایگزینی فضای امنیتی و تجزیه‌طلبانه در این تیم گردیده بود. این مقاله علل پدیدایی این بحران و عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت آن با تکیه بر منابع قابل دسترس و اقدامات صورت گرفته را در مهر و مدیریت آن با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته و نمونه آماری ۱۳۷ نفر از مسئولین و کارشناسان منطقه، و بهره‌گیری از روش توصیفی پیمایشی و رویکرد کاربردی، نقش و عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت این بحران را در چارچوب ماموریت محوله از سوی شورای عالی امنیت ملی کشور مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های مقاله؛ گویای این است که عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت این بحران نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای داشته است و با توجه به اینکه تهدیدات مشابه همچنان به قوت خود باقی است لزوم هوشیاری و استمرار سیاست کنترلی بر این تیم مورد تأکید می‌باشد.

واژگان کلیدی: سپاه عاشورا، مدیریت بحران، تیم فوتبال تراکتورسازی و

پانترکیسم

* استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)

** پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین(ع)

*** دانش‌آموخته رشته کارشناسی ارشد مدیریت بحران

مقدمه

در سالهای اخیر دشمنان نظام اسلامی جهت ایجاد تنش و آشوب اجتماعی و رواج افکار جدایی طلبانه و درنهایت ضربه زدن به ثبات جمهوری اسلامی ایران، در منطقه آذربایجان با طرح موضوع قومیت گرایی از طریق جریان "پانترکیسم" تلاشهای فراوانی را انجام داده و به صورت مستمر در حال برنامه ریزی جهت رسیدن به اهداف خود هستند. بر همین اساس ضروری است دولتمردان، با تدابیر خود امنیت جامعه را به صورت دائم کنترل نموده و مدیران بحران را شناخته و به نوعی از ایجاد بحران در جامعه پیشگیری نمایند و در صورت وقوع بحران آن را مهار نموده و یا خسارات ناشی از بحران را کاهش دهند. این امر نیاز به شناخت ابعاد مختلف بحران دارد. سپاه عاشورا با توجه به وظیفه انقلابی خود در مهار و کنترل و مدیریت بحرانها، درمقابله با جریان های تهدید آفرین و پانترکیسم همواره با تمام توان عمل نموده است. با توجه به موفقیت سپاه عاشورا در کنترل و مدیریت بحران های متاثر از جریان پانترکیسم در منطقه قلعه بابک، آشوب سال ۸۵ و... این سپاه به عنوان اهرم مطمئن نظام درمقابل برنامه ریزی های جریان آشوب طلب بوده است. جریان پانترکیسم پس از ناکامی های مستمر خود در تحقق اهداف مورد نظر، با استفاده از بستر تیم فوتبال تراکتور سازی که دارای پرشورترین هواداران فوتبال در ایران هستند وارد صحنه مقابله با نظام جمهوری اسلامی شد و با نفوذ به هواداران و باشگاه تراکتورسازی در صدد پیاده نمودن افکار شوم و پلید خود بود که این بار نیز دلاورمردان سپاه عاشورا وارد میدان شده و این جریان را مدیریت نمود؛ بنابراین این مقاله با هدف بررسی عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت بحران (مطالعه موردی تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز) انجام پذیرفته است و سوال اصلی آن هم این است که؛ عملکرد سپاه عاشورا در مدیریت بحران تیم تراکتورسازی تبریز چگونه بوده است؟

تعاریف و ادبیات نظری

بحران

بحران عبارت است از به وجود آمدن شرایطی غیرمعمول یا غیرمتعارف در روند حرکت و به بیان دیگر بحران وضعیتی است ناپایدار که در آن تغییری ناگهانی در یک یا چند قسمت از عناصر متغیر نظم موجود ایجاد میگردد (حیدری، ۱۳۷۸، ص ۴۷). بحران تهدیدی واقعی نسبت به هدف‌ها و مقاصد عوامل درگیر است. بحران تغییر بسیار سریع در محدوده اندکی از زمان است و در وضعیت بحرانی، معمولاً آگاهی‌ها و اطلاعات مورد نیاز تصمیم‌گیرندگان ناقص و غیرکافی است. (حسین حسینی، ۱۳۸۵، ص ۱ تا ۱۰). بحران عبارت است از وضعیتی که هدف‌های عالی و حیاتی واحد تصمیم‌گیرنده یا سازمان را تهدید میکند و زمان واکنش را برای اتخاذ تصمیم محدود میکند و عناصر و عوامل تصمیم‌گیرنده را با بروز ناگهانی خود غافلگیر می‌کند (محمد رضا قربانی، ۱۳۹۰). از منظر سیستمی بحران به وضعیتی اطلاق میگردد که نظم سیستم اصلی یا قسمت‌هایی از آن (سیستم فرعی) را مختل کرده و پایداری آن را برهم زند به بیان دیگر از این دیدگاه، بحران عبارت است از یک دسته حوادث و وقایعی که به سرعت حادث گردیده و تعادل نیروها را در سیستم کلان یا سیستم‌های فرعی بیشتر از حد متعارف (متوسط) برهم زده و شانس و امکان تشدید تخاصم در سیستم را افزایش می‌دهد (تاجیک، ۱۳۷۹، ص ۶۱).

مدیریت بحران

مدیریت بحران فرآیند تصمیم و اقدام سریع، انعطاف پذیری همه جانبه نگر به منظور پیش بینی برای کسب آمادگی، پیشگیری از وقوع آن، مقابله با بحران و ترمیم اثرات بحران بر محیط و نقش آفرینان است. مدیریت بحران فرآیندی برنامه‌ریزی شده و کاربردی می‌باشد که با مشاهده سیستماتیک بحران‌ها و تجزیه و تحلیل آنها

در جستجوی یافتن ابزاری برای کاهش اثرات بحران است (استونفریمن، ۱۳۷۵، ص ۱۰). مدیریت بحران دربرگیرنده یک سری عملیات و اقدامات پیوسته و پویا بوده و به طور کلی براساس تابع کلاسیک مدیریت که شامل برنامه ریزی (تصمیم‌گیری)، سازماندهی، تشکیلات، رهبری و کنترل است استوار می‌باشد (ناطق‌الهی، ۱۳۷۸، ص ۱۹۶). مدیریت بحران هنری است که از رهگذر آن دولت مردان، نخبگان، و بازیگران در صحنه، نقش تعیین‌کننده خود را به نمایش می‌گذارند (تاجیک، ۱۳۷۹، ص ۴۸). مدیریت بحران، دستیابی به راه حلی معقول در شرایط غیر عادی به گونه‌ای است که منافع و ارزشهای اساسی، حفظ و تامین گردند؛ این هدف دربرگیرنده سیاست جاری بوده و از طریق اجبار و انطباق پیگیری می‌شود تا در نهایت به گرفتن بیشترین امکانات از دشمن بینجامد و موقعیت و جایگاه خودی تاحد امکان بدون تزلزل حفظ گردد (مک کارتی، ۱۹۸۰، به نقل از بختیاری).

سپاه عاشورا

سپاه استانی آذربایجان شرقی واقع در تبریز که تحت نظر فرماندهی کل سپاه انجام وظیفه می‌نماید. سپاه عاشورا یکی از ۳۲ سپاه استانی تحت سازماندهی نیروی زمینی سپاه و سازمان بسیج مستضعفین که یکی از شاخه‌های بزرگ مردمی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی می‌باشد. سپاه عاشورا به عنوان ستاد بسیج استان آذربایجان شرقی بوده که با دارا بودن ۱۸ معاونت تخصصی و ۱۲ بسیج قشری در ۲۳ ناحیه شهرستانی در راستای تحقق فرمان امام خمینی (ره) همان تشکیل ارتش بیست میلیونی فعالیت می‌نماید. سپاه عاشورا یکی از پرافتخارترین سپاههای استانی به لحاظ توانمندیها و کسب امتیازات اداری در راستای تحقق فرامین مقام معظم رهبری در سازمان بسیج می‌باشد. این سپاه در دوران دفاع مقدس در ۲۲ عملیات آفندی و پدافندی شرکت فعال داشته که از شهدا و فرماندهان شاخص دوران جنگ

تحمیلی این سپاه می‌توان شهید مهدی باکری، حمید باکری، حسن شفیع زاده و... واز شهدای مدافع حرم زینبیه (س) این سپاه شهید عباس عبداللهی و حامد جوانی و... را می‌توان نام برد که همانند نگینی برافتخارات این سپاه استان نقش بسته‌اند.

تیم فوتبال تراکتورسازی

که بیشتر بانام تراکتورسازی یابه صورت مخفف تراکتور ودربین هواداران آذری خود به عنوان تیراختور شناخته می‌شود، یکی از پرهوادارترین باشگاه‌های فوتبال درایران وآسیاست. این باشگاه علاوه بر ایران درکشورهای همچون جمهوری آذربایجان وترکیه نیز هوادارانی دارد. این تیم به عنوان نماینده آذربایجان ازسال ۱۳۸۸ در رقابت‌های لیگ برتر فوتبال ایران حضور دارد. تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز پرخبرسازترین تیم لیگ برتر فوتبال ایران طی سالهای گذشته بوده است. این تیم بابه میدان آوردن خیل عظیم علاقه‌مندان وهواداران پرشور به ورزشگاه یادگار امام (قدس سره) تبریز وحتی سایر ورزشگاههای کشور مفسران وتحلیل‌گران ورزشی را متعجب کرد.

رویکرد اسلامی

قومیت‌گرایی به معنای گروه‌بندی افراد جامعه و تمایز قائل بودن، مورد تایید اسلام نمی‌باشد. به ویژه اگر این رویکرد با هدف تجزیه طلبی وجدایی خواهی که موجب تفرقه وچند دستگی میان یک ملت شود، از دیدگاه اسلام مردود می‌باشد. سیره نبی مکرم اسلام(ص) وائمه اطهار علیهم السلام گویای این است که اختلاف در زبان، رنگ پوست و... نمی‌تواند مایه تفاخر وبرتری طلبی عده‌ای نسبت به عده‌ای دیگر شود. از دید قرآن همه مسلمانان با هم برابرند وبرای هیچ کدام از آنان نسبت به بقیه برتری وجود ندارد مگر به تقوا. آیه ۱۳ سوره حجرات به طور صریح

بر تفکر قومیت‌گرایی و نژاد پرستی خط بطلان می‌کشد:

يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (۱۳). مرد یا زن بودن، از فلان قبیله و قوم بودن، ملاک افتخار نیست چراکه کار خداوند است. تفاوت‌هایی که در شکل و قیافه و نژاد انسان‌ها دیده می‌شود، حکیمانه و برای شناسائی یکدیگر است، نه برای تفاخر. اهمیت کسب کرامت در نزد خداوند مهم است. قرآن، تمام تبعیض‌های نژادی، حزبی، قومی، قبیله‌ای، اقلیمی، اقتصادی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و نظامی را مردود می‌شمارد و ملاک فضیلت را تقوا می‌داند. برتری‌جویی، در فطرت انسان است و اسلام مسیر این خواسته‌ی فطری را تقوا قرار داده است. ادعای تقوا و تظاهر به آن نکنیم که خدا همه را خوب می‌شناسد (قرائتی، تفسیر نور، ج ۹، ص ۱۹۵). آفرینش آسمان‌ها و زمین، از نشانه‌های قدرت بی‌پایان الهی است. تفاوت نژادها و زبان‌ها، راهی برای خداشناسی است. هر زبانی برای خود ارزش و اصالت دارد و تغییر آن نه کمال است و نه لازم. هیچ کس حق ندارد نژادها و زبان‌های دیگر را تحقیر (نماید) یکسان بودن شکل و رنگ همه‌ی انسان‌ها با ابتکار و نوآوری و بدیع بودن خداوند سازگار نیست. انسان عالم و فهمیده، از اختلاف رنگ‌ها و زبان‌ها به معرفت الهی می‌رسد ولی جاهل، رنگ و زبان را وسیله‌ی تحقیر و تفاخر قرار می‌دهد (قرائتی، تفسیر نور، ج ۹، ص ۱۹۶).

امام خمینی (ره) و قومیت‌گرایی

حضرت امام خمینی از همان ابتدا که گام در میدان پیکار با سلطه طاغوت و مبارزه برای استقرار حاکمیت اسلام نهاد، در رویکرد به جامعه مسلمین چه در مقیاس ملی و چه در مقیاس جهان اسلام همواره منادی وحدت مسلمانان بوده است. آفرینش پدیده عظیم انقلاب اسلامی نبود مگر با ایجاد وحدت و همبستگی

وانسجام درمیان مردم ایران که برآیند آن پیروزی ملت بر نیروی اهریمنی رژیم پهلوی و پشتیبانان خارجی آن بود. تز وحدت که امام راحل مطرح کردند هم در برپایی انقلاب اسلامی نقش کلیدی داشت و هم در تداوم آن. مدیریت و خنثی شدن بحران‌هایی که هرکدام از آنها برای فروپاشی یک نظام سیاسی کفایت میکرد در سایه وحدت اسلامی و هدفمند ملت ایران در طول نزدیک به سه دهه تاریخ پرتلاطم انقلاب اسلامی صورت گرفت.

امام خامنه‌ای و آذربایجان

"اینکه من بارها گفته‌ام که طراحان سیاست‌های امریکایی و انگلیسی در ایران، آذربایجان را نشناخته‌اند، به خاطر این است؛ اینکه من می‌گویم مردم تبریز را نشناخته‌اند، به خاطر این است. اینها می‌خواهند با توهمات، ملت ایران را تکه‌تکه کنند؛ بی‌عقلی میکنند می‌آیند سراغ آذربایجان، آذربایجان نقطه‌ی ثقل ملت ایران است؛ یکی از عمده‌ترین مراکز حیات ملت ایران است. این ایران‌شناسها، آذربایجان‌شناسها برای مقاصد ابلهانه‌ی خودشان می‌آیند سراغ تبریز و سراغ آذربایجان و یک مشت مزدور نادان از اینها پول میگیرند، آنها را فریب میدهند" (بیانات معظم له در سال ۱۳۸۵)

"مردم آذربایجان و مردم تبریز نشان دادند که هم پیشرو هستند هم موقع شناسند، و بهنگام عمل میکنند، هم دلیر و شجاعند و از مشکلات هراسی به دل راه نمیدهند، هم به معنای واقعی کلمه با ایمانند؛ اینها را عرض نمی‌کنیم برای اینکه شما خوشتان بیاید، عرض می‌کنیم برای اینکه معلوم بشود این قطعه از کشور ما این ظرفیت‌های عظیم را دارد و این نظام، این انقلاب راه طولانی‌ای در پیش دارد، همه این خصوصیات میتواند در گذر از این مسیر طولانی به کار بیاید." (بیانات معظم له در سال ۱۳۹۳)

ناآرامیهای اجتماعی

تئوری‌های مذکور در سه رهیافت روانشناختی، روانشناسی اجتماعی، و جامعه‌شناسی قابل مطالعه می‌باشند:

رهیافت روانشناختی

الف) گابریل تارد: وضع شخص به محض عضویت در انبوه مردم تغییر می‌یابد؛ به عبارت دیگر فرد بر اثر پیوستن به انبوه دیگر به خود متعلق نیست و به انسان بی‌اراده و دانه‌شنی در میان دانه‌های دیگر شن مبدل می‌شود که باد به میل خود آن را به هوا بلند می‌کند. تجمع افراد در انبوه مردم به تشکیل موجودی تازه و فوق فرد و روح جمعی منتهی می‌شود. باهوش‌ترین افراد وقتی در میان انبوهی از مردم، ولو اینکه از افراد برجسته تشکیل شده باشد، قرار می‌گیرند روحیه افراد وحشی و ابتدایی را پیدا می‌کنند (شفیعی، ۱۳۷۸: ۱۱).

ب) گوستاو لوبون: عناصر اصلی در منطق لوبون تلقین پذیری و تقلیدپذیری توده‌ها می‌باشد و برای این موضوع برای توده‌ها خصائص روانی قائل می‌باشد، این خصائل عبارتند از: اول اتفاق نظر یا همداستانی است که قانون وحدت روانی انبوه هاست، به عبارت دیگر، در هر انبوهی، هیجانها و باورها و تعبیرها و تفسیرها و نیت‌ها و اعمال افراد یکسان و یکپارچه است (همان؛ ص ۱۳). دوم اینکه افراد در وضع انبوهی همواره تحت تاثیر هیجانها هستند و این هیجانها، ناگهانی و افراطی و عمیق و بسیار متغیر است و کما اینکه تعداد تماشاچی، نیرومندی جمع و داشتن هدف واحد در ایجاد حرکت‌های جمعی بسیار موثر است (کریمی، یوسف؛ ۱۳۸۴: ۶۴). همین امر نشانه طبیعت زنانه انبوه‌هاست. سوم اینکه انبوه‌ها فکر و تعقل می‌کنند، لکن افکار آنها سطحی و استدلالهای آنها نارساست و از تداعی امور ناهمانندی که روابط میان آنها فقط ظاهری است و نیز از تصمیم بی‌واسطه و فوری موارد جزئی سرچشمه می‌گیرد. از این رو منطق جمعی از نوع بسیار پست منطق می‌باشد.

رهیافت روانکاوی اجتماعی

ج) رابرت تدگار: او واضع تئوری محرومیت نسبی است، وی محرومیت نسبی را یک پدیده اجتماعی می‌داند و تلاش نموده است تا رابطه بین مفهوم فوق را با خشونت جمعی تبیین نماید. از نظر او محرومیت نسبی به مثابه اختلاف میان انتظارات ارزشمند افراد و تواناییهای ارزشمندشان تعریف می‌شود، انتظارات ارزشمند، همان منافع و شرایط زندگی است که مردم باور دارند، داشتن آنها حق ایشان می‌باشد و تواناییهای ارزشمند، منافع و شرایطی است که مردم فکر می‌کنند، توان کسب یا حفظ آنها را دارند (شفیعی، ۱۳۷۸: ۱۵).

رهیافت جامعه شناختی

الف) امیل دورکیم: دورکیم برای تبیین رفتارهای نابهنجار و انحرافی که در سطح کل به عنوان رفتار جمعی شناخته می‌شود از مفهوم آنومی استفاده نموده است این مفهوم نزد دورکیم دارای دو بعد می‌باشد، یکی از ابعاد عبارتست از بی سازمانی نظام اجتماعی که مشخصه اصلی آن بی هنجاری می‌باشد و دومین بعد آنومی دربرگیرنده، نامتناهی بودن آرزوها در انسان هاست و آن یعنی افزایش نامحدود آرزوها و اهداف در جامعه شهری معاصر (همان: ۳۸).

انواع خشونت و پرخاشگری در فوتبال

۱- هولیگانیسم: سرپیچی و عدم متابعت از قواعد و سنجه‌های حاکم بر روابط اجتماعی و طغیان علیه نظام دستوری جامعه و واکنش شدید به حرکت‌های بیرونی در قالب عکس العمل‌های منفی، یکی از مهم‌ترین و شاخص‌ترین واکنش‌های رفتاری برخی از گروه‌ها و افراد هولیگان در جامعه غرب و اروپا است (شفیعی، ۱۳۷۸: ۳۵).

۲- وندالیسم: وندال به افرادی اطلاق می‌شود که آگاهانه یا ناآگاهانه دست به تخریب اموال عمومی می‌زنند. روانشناسان معتقدند نوجوانان و جوانان وندال به دلیل شرایط روحی خاص و واکنش‌های منفی ناشی از رفلکس‌های درونی کوتاه مدت یا درازمدت دست به تخریب اماکن عمومی، نوشتن شعارها و کلمات مستهجن بر درودیوار شهر می‌زنند؛ به عبارت دیگر این نوع رفتار، واکنشی در مقابل برخی از صور فشار، تحمیلات نامالایمات، اجحاف‌ها و شکست‌هاست که مبین تمایل به تخریب آگاهانه، ارادی و خودخواسته اموال، تاسیسات و متعلقات عمومی است.

۳- شخصیت انفجاری: گروهی از صاحب نظران خشم را به عنوان منشأ پرخاشگری معرفی نموده‌اند (کریمی، یوسف؛ ۲۰۸). افرادی که دارای این نوع شخصیت هستند غالباً از نظر سازگاری اجتماعی، افراد بهنجاری محسوب میشوند اما در دوره‌های خشم انفجاری خود، از نظر پرخاشگری و از خودبیگانگی راه افراطی را می‌پیمایند و خشم کور، وحشیانه و بدون هدف آنها متوجه افراد یا محیطی خاص می‌شود. در اینگونه موارد، رفتارها بسیار شدید و کنترل فرد از دست خود خارج است و اغلب پس از فرونشستن خشم، از رفتار خود اظهار تعجب و ندامت می‌کند.

۴- هوچی‌گری: این پدیده در اواسط دهه ۶۰ میلادی شکل گرفت و پس از ظهور مطبوعات جنجالی در حاشیه مسابقات فوتبال در انگلیس به اوج خود رسید. این پدیده شامل درگیری میان هواداران دو تیم می‌باشد. نکته مهم خاستگاه طبقاتی جوانان و نوجوانان است که در این درگیری‌ها مشارکت دارند. این افراد عمدتاً از طبقات کارگری بوده و اصولاً از ایجاد درگیری لذت می‌برند (رحمتی؛ ۱۳۸۳).

افکار عمومی و عملیات روانی

به هنگام وقوع بحران‌های شهری، اهمیت عملیات روانی در مجاب سازی افکار عمومی افزایش می‌یابد. به باور سیمونز (۱۹۹۶) در بحران‌های شهری افکار عمومی را به چالش می‌کشند؛ زیرا از یک سو حکومتیان می‌کوشند تا از پیوستن توده‌های مردم به طرف شورشگران و بحران آفرینان ممانعت کنند و از سوی دیگر شورشگران نیز ادعا می‌کنند که افکار عمومی همراه و پشتیبان آنان است. برای اثبات این ادعا نیز اغلب از فنون عملیات روانی بهره می‌گیرند. (الیاسی، ۱۳۸۸). نقش عملیات روانی برای تاثیر نهادن بر افکار عمومی به هنگام بحران بیش از هر زمان دیگری است. از همین روی، متولیان مدیریت بحران (به ویژه بحران‌های شهری) در سناریوی خویش برای مهار بحران باید ساز فنون عملیات روانی در مقیاس فراگیری بهره‌گیرند. لازمه بهره‌گیری اثربخش از عملیات روانی به هنگام بحران، آگاهی از ماهیت، فرآیند شکل‌گیری و روشهای اندازه‌گیری افکار عمومی و مانند آن است (همان، ص ۱۲۲).

قومیت‌گرایی (پانترکیسم و پان آدریسم)

در جمهوری اسلامی ایران اقوام مختلفی زندگی می‌کنند، قوم و قومیت که در ادبیات تجزیه طلبان به صورت ملت و ملیت تعریف می‌شود. بی تردید یکی از مهم ترین مبانی طرح‌ها و نقشه‌های دشمنان جمهوری اسلامی ایران برای تغییر رفتار، تغییر رژیم و در نهایت تجزیه ایران محسوب می‌گردد. موضوع قومیت‌گرایی در مباحث مربوط به آسیب شناسی امنیت ملی و به عنوان تهدیدی بالقوه تلقی شده و در جامعه شناسی سیاسی در چارچوب موضوع شکاف‌های اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد. گفته می‌شود زندگی سیاسی در هر کشوری به شیوه‌های گوناگون، تحت تاثیر گسست‌های اجتماعی خاص آن کشور و نحوه صورت بندی آن

شکاف‌ها قرار می‌گیرد. تنوع جامعه شناسی سیاسی کشورهای گوناگون، ناشی از نوع و تعداد این گسست‌ها و نحوه آرایش و یا ترکیب آنهاست (افتخاری، ۱۳۷۸، ص ۸۵). پدیده قومیت‌گرایی خطری است که اگر هوشمندانه با آن برخورد نشود می‌تواند امنیت ملی، تمامیت ارضی و یکپارچگی ملتی را در معرض تهدید و تجزیه قرار دهد؛ بنابراین ناسیونالیسم قومی در کارکرد تجزیه‌کننده اش عامل تهدیدی برای کشورها محسوب می‌گردد. به ویژه زمانی که به عنوان اهرم فشار و حربه‌ای در دست بازیگران بین‌المللی، علیه واحدهای سیاسی با تنوعات زبانی، مذهبی و نژادی بکار رود، این مسئله جدیت بیشتری پیدا می‌کند (نقیب زاده، ۱۳۶۹، ص ۶۳).

جامعه ایران دارای تنوعات و تکثر زبانها و لهجه هاست. به لحاظ تاریخی و سیاسی کوشش‌هایی با منشا خارجی صورت گرفته تا از عنصر زبان و مذهب به عنوان یکی از شکاف‌های اجتماعی برای برپا داشتن جنبش اجتماعی - سیاسی بهره گرفته شود. اشاره به آذری ها، ترکمن‌ها، کردها، عربها و بلوچها با واژه اقوام، فاقد پشتوانه علمی است؛ زیرا وجه تمایز عمده میان این اقشار اجتماعی، عامل زبان است و بر اساس ملاک فرهنگ نژاد، عنصر بیولوژیک و رنگ پوست نمی‌توان اینها را گروه‌های قومی نامید. از منظر جامعه شناسان، اینها جوامع زبانی هستند و با جوامع قومی تفاوت‌های اساسی دارند. در آثار علمی مربوط به پدیده قومیت در ایران، واژه قومیت تعریف نشده است. تنها زمانی که تفاوت‌های زبانی و حتی مذهبی به عنوان ابزاری در خدمت غرض و رزبهای سیاسی قرار بگیرد، به صورت قومیت و یا پدیده ناسیونالیسم قومی ظاهر می‌شود که در جامعه شناسی سیاسی از آن به عنوان بسیج قومی یاد می‌شود. (محسن پورقلی، ۱۳۸۹، ص ۱۹۲).

سپاه عاشورا (لشکر عاشورا):

نقش شهید بزرگوار آقامهدی باکری در رشد و بالندگی لشکر انکارناپذیر است که

رهبر و مقتدایمان امام خامنه‌ای در این رابطه فرموده اند: جوانان لشکر عاشورا و سرداران شجاع تبریزی و آذربایجانی، شهید آقامهدی باکری و شهید حمید باکری و شهدای دیگر از سرداران بزرگ لشکر اسلام از این سرزمین برخاستند و در میدان‌های نبرد جانشان را قربان اسلام و قرآن کردند. سپاه عاشورا در بیشتر از ۲۲ عملیات آفندی و پدافندی در دوران جنگ در قالب لشکر ۳۱ عاشورا نقش کلیدی و اساسی داشت آذربایجان شرقی بیش از ۱۰ هزار شهید دارد که در حدود ۶ هزار شهید مربوط لشکر عاشوراست. سپاه عاشورا بعد از جنگ با تشکیل موسسه عاشورا در قالب قرارگاه سازندگی کربلا و خاتم الانبیا در صدها پروژه عمرانی در سطح ملی و در سطح منطقه‌ای نقش آفرینی کرده است (سدسازی، راهسازی، فولاد، معدن، ...). در زمان دولت اصلاحات سپاه عاشورا در مدیریت بحران به وجود آمده در دانشگاه در سال ۱۳۷۸ و به تبع آن اغتشاشات دانشگاه تبریز و شهادت شهید فرهنگی عملکرد بسیار مناسبی داشت سپاه عاشورا با آگاه سازی مردم و برگزاری جلسات و همایش‌های روشنگری با بحران‌های سیاسی بوجود آمده در جامعه به مقابله می‌پرداخت.

در سال ۱۳۸۵ سپاه عاشورا با کنترل به موقع و حساب شده و کار اطلاعاتی دقیق موفق شد از گسترش بحران که می‌توانست در کل منطقه آذربایجان اثرات مخربی را بر جای بگذارد جلوگیری نماید. چاپ مطلب توهین آمیز در روزنامه ایران (روزنامه منتسب به دولت) و به دنبال آن فعالیت چشمگیر جریان پانترکیسم و تهییج و تحریک شدید مردم، بحران خطرناکی را در شهر تبریز بوجود آورده بود که سپاه عاشورا با مدیریت هوشمندانه بحران و استفاده از ظرفیت بسیج و جلوگیری از کشته و زخمی شدن حتی یک نفر از مردم، غائله را پایان داد.

در جریان فتنه سال ۸۸ آذربایجان یکی از جاهایی بود که اصلاح‌طلبان و عناصر فتنه و جریاناتی که مخالف روند انقلاب بودند در بحث فتنه خیلی به آن توجه

داشتند و علاقه مند بودند تا از این بستر استفاده نمایند. با توجه به اینکه میرحسین موسوی اصالتاً اهل آذربایجان بود برای استفاده از این فضا و همراه نمودن جریانات قوم گرا تلاش بسیاری نمودند. سپاه عاشورا با هوشیاری کامل و جلوگیری قاطعانه از سرایت و انتقال فتنه از تهران به تبریز نقش کلیدی و محوری ایفا نمود. با توجه به اینکه تهدیدات بالقوه در استان از جمله فعالیت جریانات قوم گرا به بهانه های مختلف و تهدیدات فرهنگی و اجتماعی به قوت خود باقی است سپاه عاشورا در جهت مدیریت بحران‌های احتمالی همواره آمادگی خود را حفظ می‌کند تلاش بر این است که در مرحله قبل از بحران با فعالیت و هوشیاری جلو شکل‌گیری بحران گرفته شود.

استفاده جریان قوم گرا از تیم تراکتورسازی

پس از صعود تیم تراکتورسازی به مسابقات لیگ برتر، رسانه‌های قوم گرا از جمله شبکه تلویزیونی "گونا، تی وی" برنامه ریزی جامعی برای بهره برداری قومی از این موضوع به عمل آورد. شبکه گونا تی وی به عنوان شبکه‌ای ماهواره‌ای از سوی بخش مشخصی از فعالان تجزیه طلب ایرانی و با مسئولیت احمد اوبالی تأسیس شده و از سال ۲۰۰۵ با حمایت دولت آمریکا از شیکاگو برنامه پخش می‌کند. طی چند فصل گذشته مسابقات لیگ برتر؛ در همه بازی‌های تراکتورسازی با انبوه تماشاگران آذربایجانی مواجه می‌گردید، اتفاقاتی رخ می‌داد که نه تنها رنگ و بوی ورزشی نداشت بلکه ماهیتی قوم‌گرایانه داشت. پس از حضور تیم تراکتورسازی تبریز در لیگ برتر، جریان‌های قومی آذربایجان خط تبلیغاتی گذشته خود را با توجه به حوادث به وجود آمده و شرایط روز دنبال نمودند. آنها تبلیغ می‌کردند که برای باقی ماندن در لیگ برتر فوتبال باید تمام مردم آذربایجان در کل ایران به صحنه بیایند. در تبلیغات فعالان قومی به هواداران تیم تراکتورسازی چنین القا می‌شود که تمام

تصمیم‌های داوری، آرای کمیته انضباطی و... به نوعی با هدف ضدیت و محروم کردن نماینده فوتبال مردم آذربایجان اتخاذ می‌شود. برخی گزارش‌ها از حضور تعدادی از اتباع کشورهای همسایه (جمهوری آذربایجان و ترکیه) در مسابقات تیم تراکتورسازی و نمایش پرچم این کشورها در ورزشگاه این تیم حکایت داشت. فعالان قومی با نفوذ بین هواداران تیم تراکتورسازی و با طرح شعارهایی خاص و دارای رنگ و بوی قومی مانند ((تراختور ائل ایستیر شرفلی ملت ایستیر)) و ((باکی تبریز آنکارا فارس لار هارا بیز هارا)) به نوعی به مبارزه طلبی معنی داری دست می‌زدند. در تبلیغات سایت‌های اینترنتی وابسته به جریان‌های قومی به روشنی می‌شد بهره برداری از مقوله تراکتورسازی را مشاهده کرد. فعالان قومی آذربایجان با ورود به عرصه فوتبال اهداف خاص خود را دنبال می‌کردند. هدف اصلی آنها گسترش پایه‌های ناسیونالیسم آذری میان توده‌های مردمی بود. اجتماع بزرگ تماشاگران در ورزشگاهها و برگزاری مسابقات منظم و طبق برنامه در طول هفته و پخش تلویزیونی بازی‌ها فرصتی بسیار مناسب و ایده آل برای ابراز وجود، خودنمایی و قدرت نمایی فعالان قومی به حساب می‌آمد. آنها بابسپج مردمی سعی داشتند پشتوانه مردمی خود را نشان دهند. فعالان قومی با تشویق حضور پرشمار مردم و علاقه مندان به ورزش فوتبال در ورزشگاهها و جهت دهی رفتار و گفتار آنها می‌توانستند از اهرم فشار جامعه آذری زبان برای پیشبرد برنامه‌ها، مطالبات خود استفاده‌های لازم را ببرند. این اقدام قوم‌گرایان در کنار دیگر رفتارهای هنجارشکنانه آنان همچون بی‌توجهی به تلاوت قرآن، آوردن پرچم کشورهای بیگانه به ورزشگاه، دادن شعارهای ضدایرانی، برجسته کردن نمادهای قومی و... باعث شد تامسئولین استانی و ملی برای نجات تیم محبوب تراکتورسازی از دام قوم‌گرایان وارد عمل شوند و امروزه تیم تراکتورسازی توانسته است تا حدود زیادی از مباحث قومی فاصله گیرد.

اقدامات سپاه عاشورا در مدیریت بحران تیم فوتبال تراکتور سازی

پس از تصویب شورای عالی امنیت ملی و بحرانی شدن شرایط مسئولیت مدیریت بحران تیم فوتبال تراکتورسازی به سپاه عاشورا واگذار شد، این سپاه از آن زمان کار رسمی خود را شروع کرد هرچند که سپاه عاشورا به عنوان یک نیروی امنیتی شهر تبریز عملاً قبل از این هم وارد موضوع شده بود اما چون غیر مستقیم بود تأثیر مطلوبی نداشت. موضوع اصلی در وهله اول مباحث امنیتی و ضد انقلابی بود، یعنی جریان‌ات ضد ملی، پانترکیسم، پان آذریسم در بستر تیم فوتبال تراکتورسازی ایجاد شده بود و روی این اصل سپاه عاشورا درصدد این بود که فضای ضد انقلابی و جریان پانترکیسمی را در تیم تراکتورسازی، به یک فضای ورزشی تبدیل کند و نه ارزشی.

طبق برنامه ریزی‌های بعمل آمده قرار بر این بود که پس از موفقیت در گام نخست یعنی تبدیل فضای ضد امنیتی به یک فضای ورزشی، در گام‌های بعدی سپاه عاشورا بحث مسائل فرهنگی را دنبال نماید. جهت رسیدن به هدف فوق، سپاه عاشورا طی جلساتی که با شورای تأمین استان داشت اقدام به تغییر مدیریت تیم گرفت (با توجه به همراهی مدیر عامل و کادر فنی با جریان ضد امنیتی شکل گرفته) اقدام دوم تغییر هیئت مدیره باشگاه بود که تغییرات اساسی پیدا نمود.

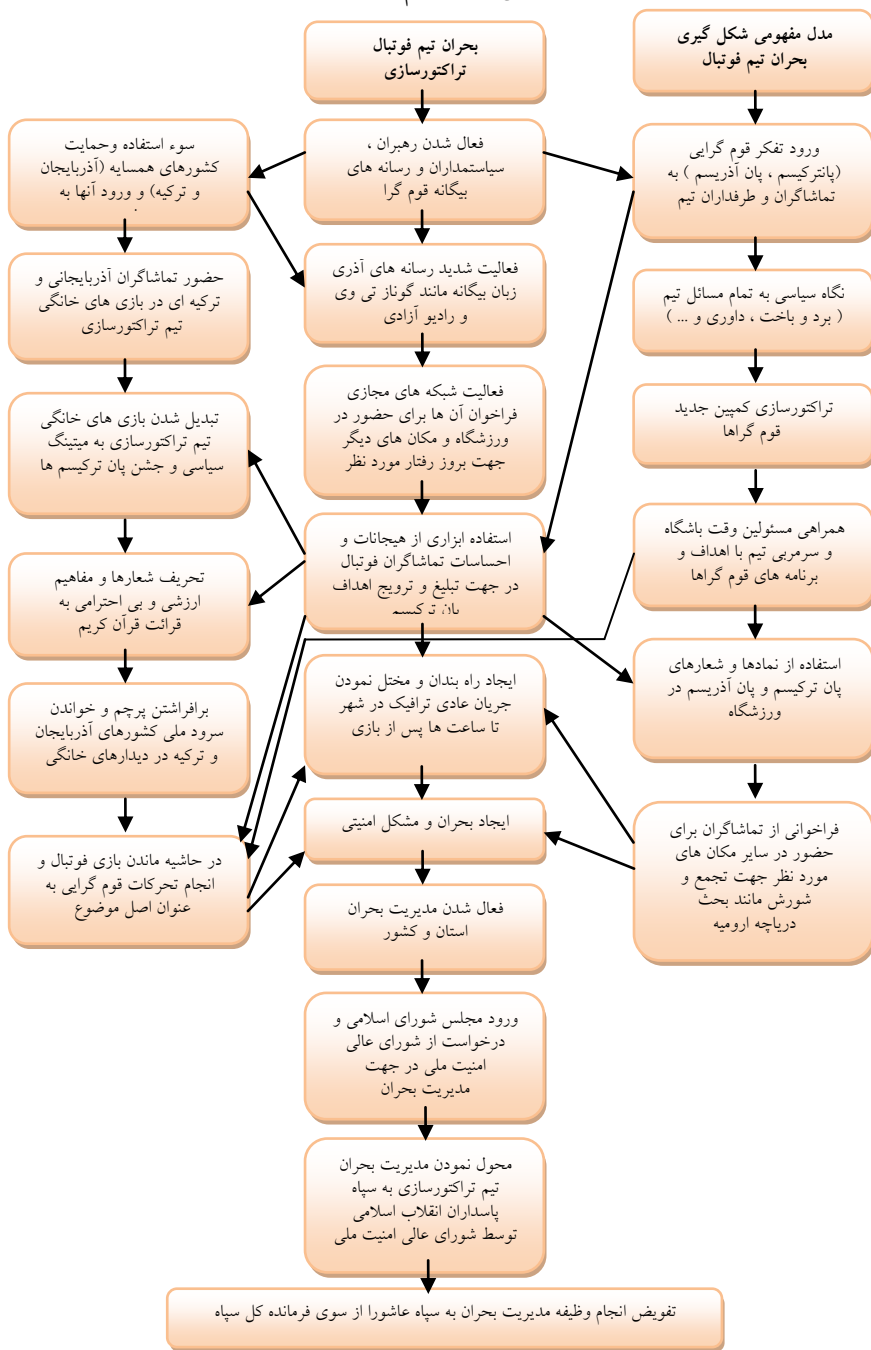
مدیریت رسانه‌ها از اقدامات بعدی بود. سایت‌های هوادار مشکل آفرین بودند و در واقع جریان‌ات معاندی که مانند گونا تی وی که در خارج پخش می‌شد و مانور تبلیغاتی می‌دادند و بدنبال تهییج و تحریک تماشاگران و هواداران تیم بودند. با یک سری عملیات روانی به خودشان مشغول شدند و از اهداف خود بازماندند. اعتماد سازی و تغییر و اصلاح باور مردم و هواداران تیم تراکتورسازی از موضوعات اساسی و مهم در جهت مدیریت موفق بحران بود. زمانی که سپاه عاشورا با جدیت تمام وارد قضیه شد و با اقدامات قاطعانه خود توانست جریان را کنترل کند عموم مردم به این باور رسیدند که سپاه عاشورا با هدف کمک به تیم تراکتورسازی و قهرمانی و سربلندی این تیم وارد صحنه شده است. بستن یک تیم قوی و آوردن

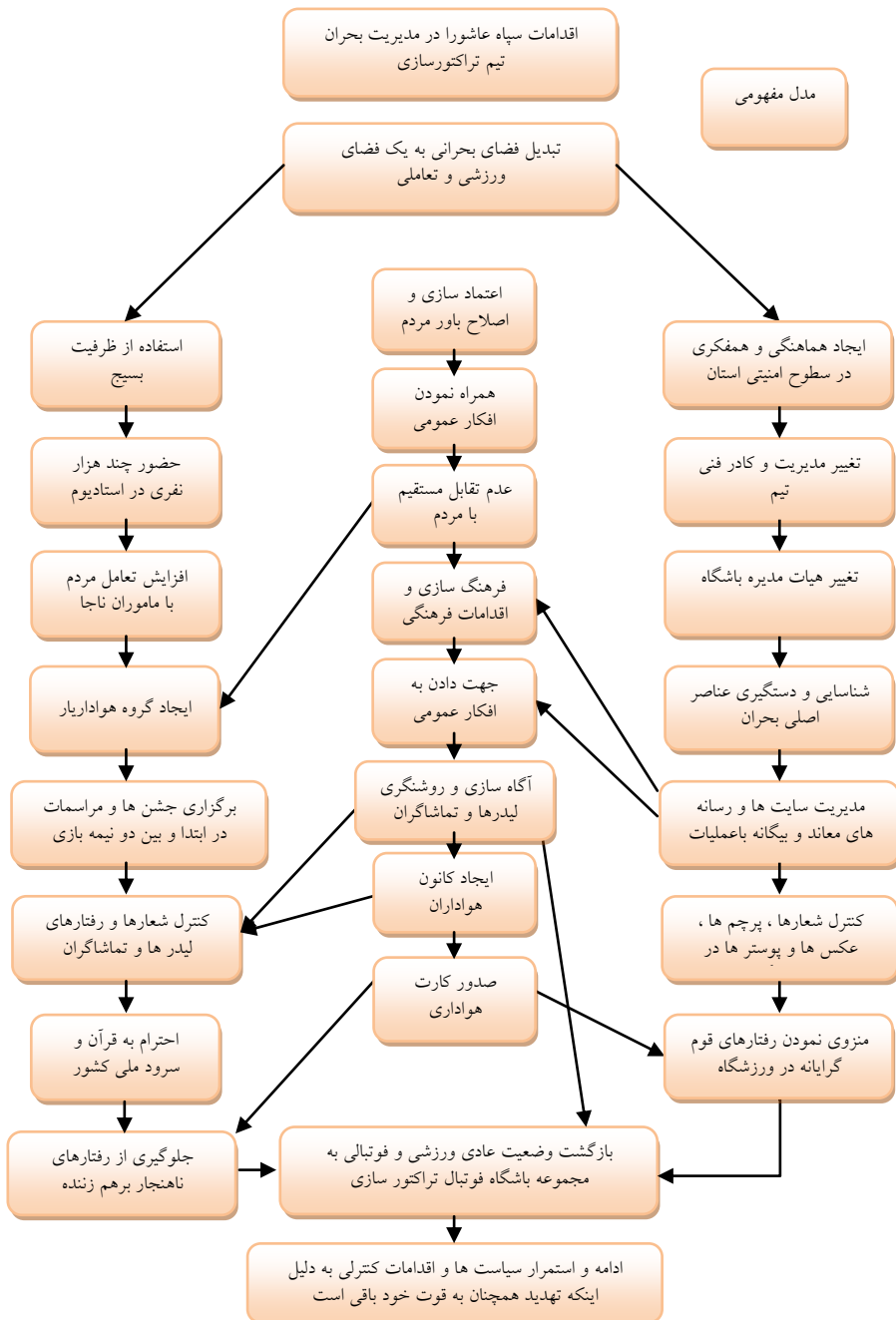
بهترین سرمربی وقت کشور به تیم و همراهی با تماشاگران و هواداران واقعی تیم و... تماماً در مسیر اعتماد سازی و اصلاح باور مردم نسبت به ورود سپاه به این موضوع تأثیرات فراوانی داشت. پس از جلب اعتماد مردم و همراه نمودن آنها با مأموریت محوله و موفقیت در بحث‌های امنیتی، سپاه عاشورا در گام بعدی وارد ساز و کارهای فرهنگی شد. ایجاد کانون هواداران تیم، صدور کارت هواداری، افزایش تعامل مردم با نیروی انتظامی (با ایجاد گروه هواداریار که در واقع یک لایه نیروی انتظامی کنار گذاشته شده شد و جلوی درگیری هواداران با ناجا به عناوین مختلف گرفته شد)، برگزاری جشن‌ها به مناسبت‌های مختلف در قبل و بین دو نیمه بازیهای تیم تراکتورسازی، از جمله کارهای فرهنگی انجام شده بود. استفاده از ظرفیت بسیج از دیگر راهکارهای مدیریت موضوع بود در هر بازی خانگی حدود ۴ تا ۵ هزار بسیجی به ورزشگاه می‌رفت ضمن حضور در بین تماشاگران به صورت پراکنده و کمک به امنیت ورزشگاه در کنترل شعارها، پرچم‌ها، عکس، تراکت‌ها و پوسترها کمک می‌کردند. آنها در جهت دادن به شعارها و رفتار تماشاگران نقش بسزایی داشتند.

مدیر عامل و فرمانده سپاه عاشورا با هواداران و لیدرهای تیم جلساتی داشتند و این جلسات و آگاه سازی و روشنگری هواداران تیم باعث شد شعارهای قبلی جای خود را به شعارهای سالم و ورزشی داد و شور و هیجان شایسته و نشاط آفرین جایگزین شد. از اقدامات مهم دیگر ایجاد هماهنگی خوب بین مسئولین سطوح امنیتی استان برای کنترل بحران تیم تراکتورسازی بود، استاندار، فرماندار، دادستانی، ناجا، اداره اطلاعات و سپاه، مجموعه‌ای هماهنگ بودند که هر مشکل و موضوعی پیش می‌آمد بلافاصله همگی در یک محل مشخص حاضر می‌شدند و مدیریت بحران از یک مسیر انجام می‌گرفت.

سپاه عاشورا به مأموریت محوله از سوی شورای عالی امنیت ملی، بعنوان یک تکلیف انقلابی نگاه می‌کرد و با همراه نمودن افکار عمومی و عدم تقابل مستقیم با مردم و جهت دادن به افکار عمومی، لیدرها و تماشاگران در جهت مدیریت بحران تیم تراکتورسازی تلاش می‌نمود.

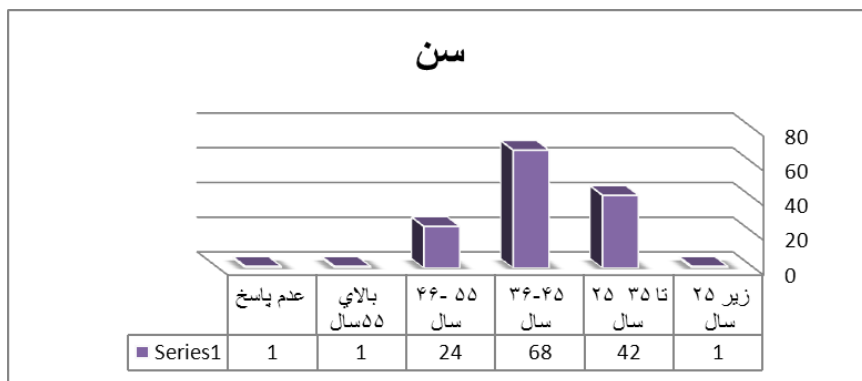
مدل مفهومی بحران تیم تراکتورسازی

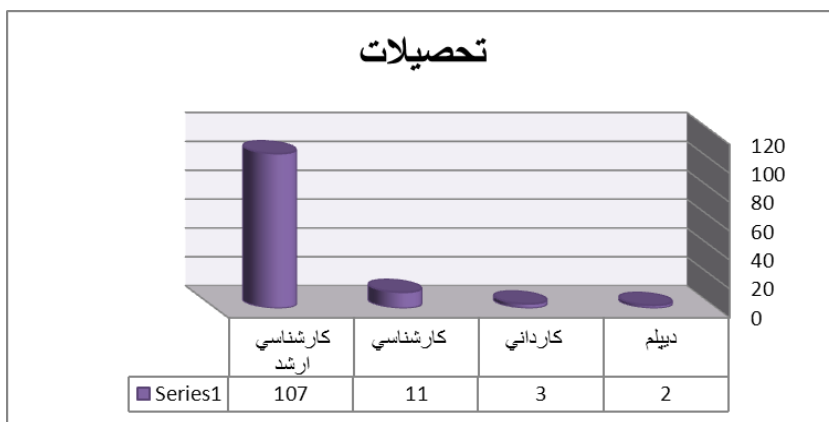
تجزیه و تحلیل داده‌ها

نتایج بررسی داده‌ها و متغیرهای مختلف، شامل جداول و نمودارهای توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب متغیرهای تحصیلات، سن، مسئولیت، رشته تحصیلی، آمارتحلیلی و استنباطی در یافته‌های تحقیق بشرح زیر می‌باشد.

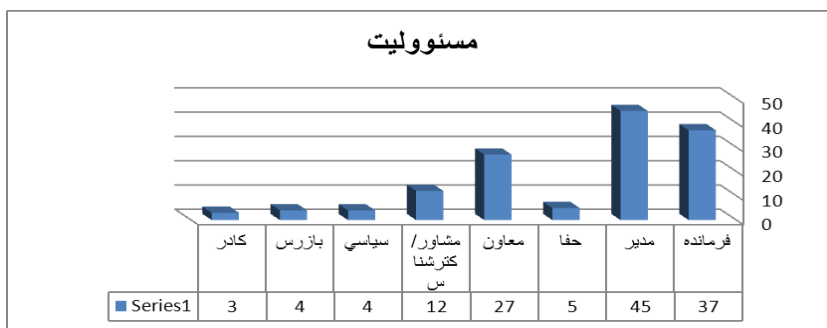

نمودار ۱: توزیع فراوانی پاسخ Error! No text of specified style in document.

گویان برحسب متغیر سن

نمودار ۲: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب متغیر تحصیلات

نمودار ۳: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب متغیر مسئولیت

آمار تحلیلی (استنباطی)

جدول ۱: آزمون کولموگورفا سمیرنوف (تست نرمالیته)

ابعاد و شاخص‌ها	بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی	بعد فرهنگی و اجتماعی مؤلفه تحریف مفاهیم ارزشی	بعد سیاسی امنیتی مؤلفه تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی	بعد فرهنگی و اجتماعی مؤلفه اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها
تعداد	۱۳۷	۱۳۷	۱۳۷	۱۳۷
میانگین	۳,۶۲۷۳	۳,۴۸۸۰	۳,۸۱۹۷	۳,۸۴۶۸
انحراف معیار	۰,۶۳۳۰۷	۰,۵۷۳۴۹	۰,۵۵۲۶۴	۰,۶۰۷۶۵
آمار Z	۱,۰۵۳	۱,۲۵۱	۱,۰۱۰	۱,۱۸۳
معنی داری دوسویه	۰,۲۱۷	۰,۰۸۷	۰,۲۵۹	۰,۱۲۲

معناداری مشاهده شده در جدول فوق در همه موارد از تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰,۰۵ بزرگتر بوده و این بدان معناست که مقیاسهای ما دارای توزیع نرمال می‌باشد لذا ما مجاز به استفاده از آزمونهای پارامتریک می‌باشیم.

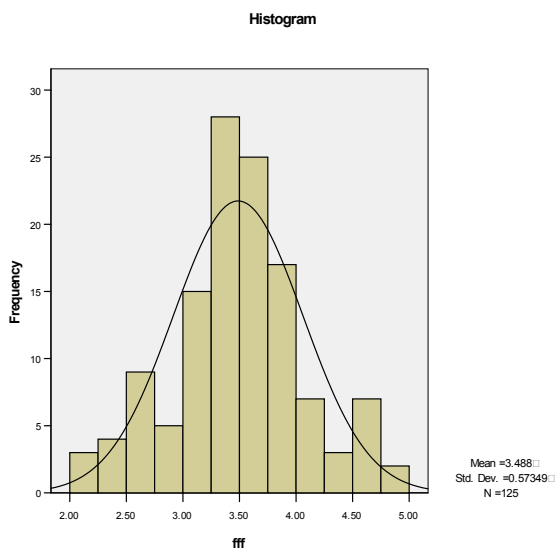
۱) سؤال اول: نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی (قوم‌گرایی و پانترکیسم ...) در علل بروز بحران تیم تراکتورسازی چه بوده است؟
جدول ۱: گویه‌های مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران

میانگین	اریانس	گویه‌های مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران
۴,۰۰	۰,۶۲۲	فعالیت شبکه‌های مجازی و فراخوان آنها برای حضور قوم‌گرایان در ورزشگاه
۴,۰۱	۰,۶۲۲	استفاده ابزاری از هیجان‌ات و احساسات تماشاگران فوتبال جهت تبلیغ و ترویج اهداف پانترکیسم
۳,۷۱	۰,۸۷۰	استفاده از نمادها و شعارهای پانترکیسم و پان‌آدریسم در استادیوم
۲,۷۰	۱,۳۶۹	حضور تماشاگران آذربایجانی و ترکیه‌ای در بازیهای خانگی تراکتورسازی
۲,۷۵	۱,۳۴۵	برافراشتن پرچم و خواندن سرود ملی کشورهای آذربایجان و ترکیه در دیدارهای خانگی
۳,۳۵	۰,۹۹۸	فراخوانی تماشاگران تراکتورسازی برای حضور در مکانهای مورد نظر پانترکیسم جهت تجمع و شورش (مثل بحث دریاچه ارومیه)
۳,۹۹	۰,۸۴۶	ضعف کارکردهای فرهنگی دستگاههای ذیربط
۲,۹۰	۱,۴۱۶	همراهی مسئولین وقت باشگاه و سرمربی تیم با اهداف و برنامه‌های قوم‌گرایان
۳,۶۸	۱,۰۶۵	ایجاد راه‌بندان و مختل نمودن جریان عادی ترافیک شهر تا ساعت‌ها پس از بازی
۳,۲۹	۱,۱۶۹	عملکرد رسانه‌های داخلی و مطبوعات استان در دامن زدن به بحران
۳,۵۱	۰,۹۲۳	میزان تأثیرگذاری برنامه‌های ورزشی صدا و سیما به ویژه برنامه نود
۳,۶۸	۰,۷۹۳	عملکرد فدراسیون فوتبال در برنامه ریزی بازیها و بحث داوری
۳,۴۰	۰,۸۷۴	عملکرد هیئت فوتبال استان در جهت پیشگیری از وقوع بحران

جدول ۳: شاخصهای مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰,۵۷۳۴۹	انحراف معیار	۳,۴۸۸۰	میانگین
۱۳۷	تعداد	۲,۹۲	دامنه تغییر	۳,۴۶۱۵	میانه
		۲,۰۸	حداقل	۳,۶۹	نما

میانگین مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران ۳,۴۸۸۰ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۹۲ و حداقل ۲,۰۸ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط بالاتر است یعنی پاسخگویان تأثیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران و از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

نمودار ۴: نمودار هیستوگرام متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران

جدول ۴: آزمون تی استیودنت متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران

متغیر	تعداد	میانگین	مقدار t	معنا داری
نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران	۱۳۷	۳,۴۸۸۰	۹,۵۱۴	۰,۰۰۰

از جدول بالا چنین ملاحظه می‌شود معناداری گویه‌های مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران از معنی داری در سطح آلفای ۰,۰۵ کوچکتر می‌باشد بدین معنی تفاوت بین معنی داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنی دار می‌باشد؛ و همچنین نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که آزمون مقایسه میانگین‌های یک گروهی در خصوص ارزیابی میانگین نمرات مشاهده شده با حد متوسط مقیاس (نمره ۳) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای همه گزینه‌ها معنا دار می‌باشد.

۲) سوال دوم: نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران و هواداران تراکتورسازی در بروز بحران چگونه هست؟

جدول ۵: Error! No text of specified style in document.: گویه‌های مربوط به متغیر

نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه)

افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران

گویه‌های مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران	میانگین	واریانس
نگاه سیاسی به تمام مسائل تیم (برد و باخت، داوری و ...) تراکتورسازی	۳,۷۸	۰,۷۹۰
قرار گرفتن تیم تراکتورسازی به عنوان کمپین جدید قوم‌گراها	۴,۰۳	۰,۶۷۶
استفاده از نمادها و شعارهای پانترکیسم و پان‌آدریسم در ورزشگاه	۳,۹۱	۰,۷۸۶
تبدیل شدن بازیهای خانگی تیم تراکتورسازی به میتینگ سیاسی	۳,۵۸	۰,۹۹۵
در حاشیه ماندن بازی فوتبال و انجام تحرکات قوم‌گرایی به عنوان موضوع اصلی	۳,۳۴	۱,۱۴۴
فعالیت شدید رسانه‌های آذری زبان بیگانه مانند گونا تی وی	۴,۰۷	۰,۶۳۵
سوء استفاده و حمایت کشورهای همسایه (ترکیه و آذربایجان) و ورود آنها به موضوع	۳,۷۹	۰,۷۱۳
ضعف مدیران و مسئولین امنیتی استان در پیشگیری از بحران	۳,۵۸	۱,۰۰۹
عملکرد مسئولین برگزاری مسابقات و دیدارهای خانگی در استادیوم	۳,۳۸	۰,۸۵۵
چگونگی برخورد عوامل ناجا با هواداران و تماشاگران تیم تراکتورسازی	۳,۲۶	۰,۷۳۱

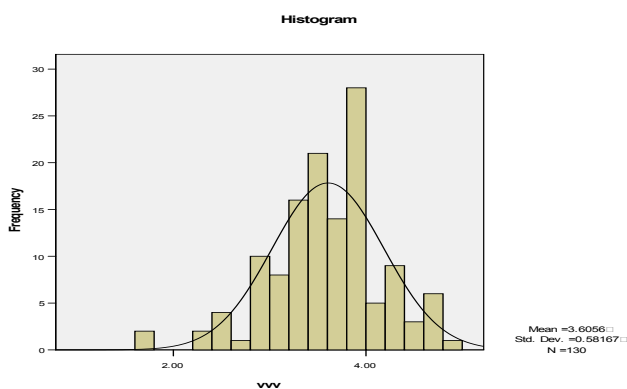
۰,۹۹۰	۲,۹۶	نفوذپذیری و تأثیر پذیری مسئولین و مدیران ذریبط از قوم گرایان و پانترکیسم
-------	------	--

جدول ۶: شاخصهای مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه)

افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰,۵۸۱۶۷	انحراف معیار	۳,۶۰۵۶	میانگین
۱۳۷	تعداد	۳,۲۷	دامنه تغییر	۳,۶۳۶۴	میانه
		۱,۷۳	حداقل	۳,۵۵	نما

میانگین مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران ۴,۴۴۲۸ است، که باتوجه به دامنه تغییر ۲,۶۷ و حداقل ۲,۳۳ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط بالاتر است یعنی پاسخگویان تأثیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران را از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

نمودار ۵: نمودار هیستوگرام متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه)

افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران

جدول ۷: آزمون تی استیودنت متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه)

افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران

معناداری	مقدار t	میانگین	تعداد	متغیر
۰,۰۰۰	۱۱,۸۷۱	۳,۶۰۵۶	۱۳۷	نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران

از جدول بالا چنین ملاحظه میشود که معنا داری گویه‌های مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران از معنی داری در سطح آلفای ۰,۰۵ کوچکتر میباشد بدین معنی تفاوت بین معنی داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنادار می‌باشد؛ و همچنین نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که آزمون مقایسه میانگین‌های یک گروهی در خصوص ارزیابی میانگین نمرات مشاهده شده با حد متوسط مقیاس (نمره ۳) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای همه گزینه‌ها معنا دار می‌باشد.

۳) سؤال سوم: اقدامات سپاه عاشورا در بعد سیاسی امنیتی مؤلفه تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی و تعاملی چگونه بوده است؟

جدول ۸: گویه‌های مربوط به متغیر اقدامات سپاه عاشورا در بعد سیاسی امنیتی

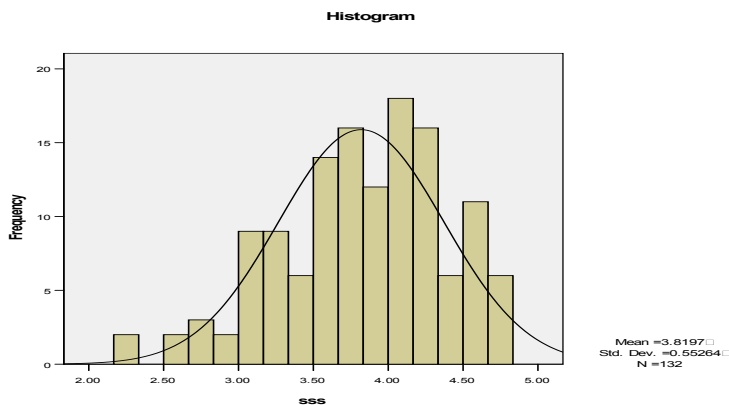
واریانس	میانگین	گویه‌های مربوط به متغیر اقدامات سپاه عاشورا در بعد سیاسی امنیتی
۰,۶۲۵	۳,۹۸	ایجاد هماهنگی و همفکری در سطوح امنیتی استان
۰,۷۶۵	۳,۷۰	تغییر مدیریت و کادر فنی تیم تراکتورسازی
۰,۸۲۲	۳,۵۹	تغییر هیئت مدیره باشگاه تراکتورسازی
۰,۶۱۳	۳,۹۶	شناسایی و دستگیری عناصر اصلی بحران
۱,۱۰۹	۳,۶۵	جلوگیری از نفوذ عناصر قوم‌گرا به ورزشگاه
۰,۸۷۶	۳,۸۳	کنترل شعارها، پرچم‌ها، عکس‌ها، پوسترها در استادیوم
۱,۰۳۳	۳,۸۴	مدیریت سایت‌ها و رسانه‌های معاند و بیگانه با عملیات روانی
۰,۶۸۱	۴,۰۳	جذب و اقناع لیدرها و هواداران تیم با آگاهی‌سازی و روشنگری
۱,۰۹۱	۳,۸۲	تبیین اهداف واقعی پانترکیسم و قوم‌گرایان برای هواداران تیم تراکتورسازی
۰,۸۳۷	۳,۶۸	زمینه‌سازی برای مقبولیت و محبوبیت عناصر جدید مدیریتی تیم تراکتورسازی

جدول ۹: شاخصهای مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه)

افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۴,۸۰	حداکثر	۰,۵۵۲۶۴	انحراف معیار	۳,۸۱۹۷	میانگین
۱۳۷	تعداد	۲,۶۰	دامنه تغییر	۳,۹۰۰۰	میانه
		۲,۲۰	حداقل	۴,۱۰	نما

میانگین مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران ۳,۸۱۹۷ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۶۰ و حداقل ۲,۲۰ و حداکثر ۴,۸۰ این میانگین از میانگین متوسط بالاتر است یعنی پاسخگویان تأثیر اقدامات سپاه عاشورا را در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران و تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی و تعاملی نقشی برجسته دانسته و از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

نمودار ۶: نمودار هیستوگرام متغیر تأثیر اقدامات سپاه عاشورا را در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران

جدول ۱۰: آزمون تی استیودنت متغیر تأثیر اقدامات سپاه عاشورا را در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران

متغیر	تعداد	میانگین	مقدار t	معنا داری
تأثیر اقدامات سپاه عاشورا را در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران	۱۳۷	۳,۸۱۹۷	۱۷,۰۴۱	۰,۰۰۰

از جدول بالا چنین ملاحظه می‌شود معنی داری گویه‌های مربوط به متغیر تأثیر اقدامات سپاه عاشورا در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه)، افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران از معنا داری در سطح آلفای ۰,۰۵ کوچکتر می‌باشد، بدین معنی تفاوت بین معنی داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنی دار می‌باشد؛ و همچنین نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که آزمون مقایسه میانگین‌های یک گروهی در خصوص ارزیابی میانگین نمرات مشاهده شده با حد متوسط مقیاس (نمره ۳) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای همه گزینه‌ها معنا دار می‌باشد.

۴) سؤال چهارم: نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها (بعد فرهنگی و اجتماعی) تیم تراکتور سازی چگونه بوده است؟

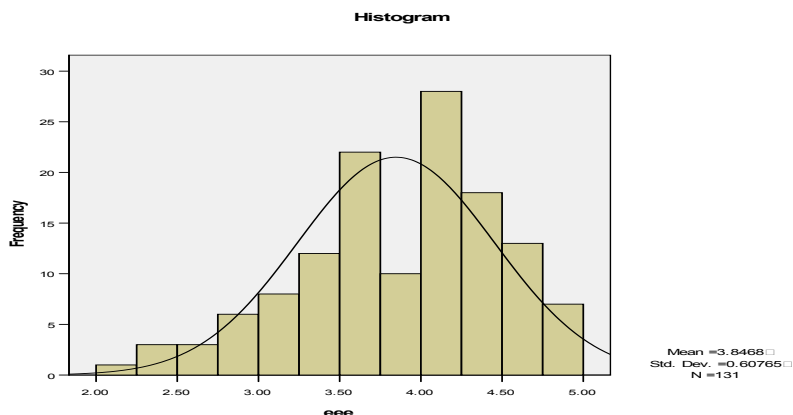
جدول ۱۱: گویه‌های مربوط به اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی

گویه‌های مربوط به نقش سپاه در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌های فرهنگی و... واریانس	میانگین	واریانس
اعتمادسازی و اصلاح باور مردم نسبت به ورود سپاه به موضوع	۳,۸۱	۱,۱۵۵
عدم تقابل مستقیم با مردم در طول روند مهار، کنترل و مدیریت بحران	۴,۰۴	۰,۷۲۴
استفاده از ظرفیت بسیج و حضور چند هزار نفری بسیجیان در دیدارهای خانگی به انزوا کشاندن رفتارهای قوم گرایانه در ورزشگاه	۳,۸۱	۱,۳۰۲
برگزاری جشن‌ها و مراسمات در ابتدا و بین دو نیمه بازی‌های خانگی	۳,۶۰	۰,۹۸۲
ایجاد کانون هواداران و صدور کارت هواداری برای تماشاگران	۳,۷۲	۰,۷۹۰
ایجاد گروه هوادار یار و افزایش تعامل مردم با ناجا	۳,۷۲	۰,۹۲۶
تولید خوراک خبری برای رسانه‌های بیگانه به منظور به حاشیه راندن آنها	۳,۵۳	۰,۹۰۸
همراهی با مردم همزمان با پیشبرد اهداف مدیریت بحران	۳,۷۶	۰,۶۲۵
ادامه و استمرار سیاست‌ها و اقدامات کنترلی با توجه به بالقوه بودن بحران	۳,۷۹	۰,۵۳۵
آوردن مربی تراز اول و کادر فنی خوب برای تیم تراکتورسازی	۴,۰۸	۰,۷۲۱
همراه نمودن افکار عمومی با اهداف سپاه عاشورا در جهت مدیریت بحران	۳,۹۱	۱,۰۸۷
کار اطلاعاتی و امنیتی جهت خنثی سازی اهداف و برنامه‌های قوم گرایان	۴,۱۹	۰,۶۸۹
برخورد جداگانه با تماشاگران واقعی فوتبال و ورزش دوستان و افراد مغرض و آشوب طلب	۳,۹۵	۰,۷۹۹

جدول ۱۲: شاخصهای مربوط به متغیر نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها در فرهنگی و اجتماعی

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰,۶۰۷۶۵	انحراف معیار	۳,۸۴۶۸	میانگین
۱۳۷	تعداد	۲,۹۳	دامنه تغییر	۴,۰۰۰	میانه
		۲,۰۷	حداقل	۴,۰۰	نما

میانگین مربوط به متغیر نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها در بعد فرهنگی و اجتماعی ۳,۸۴۶۸ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۹۳ و حداقل ۲,۰۷ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط بالاتر است یعنی پاسخگویان تأثیر نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها در عرصه فرهنگی و اجتماعی دارای نقشی برجسته و از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

نمودار ۷: نمودار هیستوگرام نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی

جدول ۱۳: آزمون تی استیودنت متغیر

متغیر	تعداد	میانگین	مقدار t	معنا داری
نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها در فرهنگی و اجتماعی	۱۰۲	۴,۳۱۱۸	۲۴,۷۲۱	۰,۰۰۰

از جدول بالا چنین ملاحظه میشود معنی داری گویه‌های مربوط به متغیر نقش سپاه عاشورا در اعتمادسازی و مدیریت ظرفیت‌ها در بعد فرهنگی و اجتماعی از معنا داری در سطح آلفای ۰,۰۵ کوچکتر میباشد، بدین معنی تفاوت بین معنی داری محاسبه شده و گزینه متوسط از سطح معنا دار برخوردار می‌باشد؛ و نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که آزمون مقایسه میانگین‌های یک گروهی در خصوص ارزیابی میانگین نمرات مشاهده شده با حد متوسط مقیاس (نمره ۳) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای همه گزینه‌ها معنا دار می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

پس از جمع آوری اطلاعات آزمودنی‌ها و تجزیه و تحلیل آنها با روش‌های آماری مناسب نتایج زیر بدست آمد است:

سوال فرعی اول: نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی (قوم گرایی و پانترکیسم و...) در علل بروز بحران تیم تراکتورسازی چگونه بوده است؟

میانگین مربوط به متغیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در علل بروز بحران ۳,۴۸۸۰ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۹۲ و حداقل ۲,۰۸ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط بالاتر است، یعنی پاسخگویان تأثیر نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی را در علل بروز بحران از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده اند.

سوال فرعی دوم: نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم، تماشاگران و هواداران تراکتورسازی در بروز بحران چگونه هست؟

میانگین مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم گرایی تیم و تماشاگران ۴,۴۴۲۸ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۶۷ و حداقل ۲,۳۳ و حداکثر

۵ این میانگین از میانگین متوسط بالاتراست یعنی پاسخگویان تأثیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران را از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

سوال فرعی سوم: اقدامات سپاه عاشورا در بعد سیاسی امنیتی در ارتباط با مؤلفه تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی و تعاملی چگونه بوده است؟
میانگین مربوط به متغیر نقش سیاسی امنیتی (مؤلفه) در تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی و تعاملی ۳,۸۱۹۷ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۶۰ و حداقل ۲,۲۰ و حداکثر ۴,۸۰ این میانگین از میانگین متوسط بالاتراست؛ یعنی پاسخگویان تأثیر اقدامات سپاه عاشورا را در بعد سیاسی امنیتی (مؤلفه) افراط در قوم‌گرایی تیم و تماشاگران و تبدیل فضای بحرانی به یک فضای ورزشی و تعاملی نقشی برجسته دانسته و از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

سوال فرعی چهارم: نقش سپاه عاشورا در مدیریت ظرفیت‌ها (عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی و اعتماد سازی) تیم تراکتور سازی چگونه بوده است؟
میانگین مربوط به متغیر نقش سپاه عاشورا در اعتماد سازی و مدیریت ظرفیت‌ها در فرهنگی و اجتماعی ۳,۸۴۶۸ است، که با توجه به دامنه تغییر ۲,۹۳ و حداقل ۲,۰۷ و حداکثر ۵ بوده است که میانگین از میانگین متوسط بالاتراست؛ یعنی پاسخگویان تأثیر نقش سپاه عاشورا در اعتماد سازی و مدیریت ظرفیت‌ها در عرصه فرهنگی و اجتماعی دارای نقشی برجسته و از حد متوسط بالاتر ارزیابی کرده‌اند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این مقاله بیانگر این است که سپاه عاشورا در مدیریت بحران تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز نقش موثر و تعیین‌کننده‌ای داشته و دارد که باعث پیشرفت تیم و کاهش ناامنی و جلوگیری از نفوذ بیگانه و جلب اعتماد و رضایت بازیکنان و تماشاچیان شده است. بنابراین با توجه به اینکه تهدیدهای مشابه همچنان به قوت خود باقی است لزوم استمرار سیاست کنترلی بر این تیم مورد تأکید می‌باشد و ضروری است مسوولین کشور به جهت حساسیت مردم آذربایجان به این تیم و

مسائل مدیریتی و نوع مدیریت آن توجه بیشتری معمول دارند. لذا باتوجه به یافته‌ها و نتایج به دست آمده، انتظار می‌رود پیشنهادها و نکات اساسی زیر جهت پیشگیری از بحرانهای احتمالی در حوزه قومیت‌گرایی و پانترکیسم در منطقه آذربایجان مورد توجه جدی مسئولین امر قرار گیرد:

۱- تبیین شاخص‌های اتحاد و همبستگی آذریها با سایر هموطنان خود جهت برهم زدن اهداف جریان پانترکیسم مانند:

- مشارکت فعال در امور سیاسی، اجتماعی، علمی، اقتصادی و نظامی در گذشته تاریخ کشور

- احساس تعهد ملی و مسئولیت‌پذیری در رده‌های مختلف آنان در کشورشان به عنوان وطن و زاد و بوم واقعی خود

- ایثارگری و فداکاری به خاطر حفظ منافع ملی و دفاع از سرزمین و به ویژه در دوران جنگ تحمیلی که پرداختن به اندکی از همه آنها، خود مثنوی هفتادمن کاغذ شود.

- پرچمداری جنبش‌های سیاسی، ملی ایران در انقلاب مشروطیت و مشارکت در مبارزات سیاسی منتهی به انقلاب اسلامی و تلاش وسیع و موثر در استقرار و استحکام پایه‌های نظام جمهوری اسلامی در ایران.

- ایفای نقش فعال و مؤثر در تبدیل مذهب رسمی کشور به تشیع در دوره صفویه و جایگاه منحصر به فرد تبریز به عنوان اولین پایتخت جهان تشیع در ایران که از مهمترین عناصر سازنده هویت دینی و ملی ایرانیان به شمار می‌رود.

۲- نگاه ابزاری داشتن به اقوام، در وهله اول به وحدت ملی، حاکمیت ملی و هویت ملی آسیب وارد می‌کند و در وهله دوم، منافع کلی خود آن قوم را به مخاطره جدی می‌اندازد، لذا این نگاه باید از طرف مرکز و خود نخبگان و رهبران منطقه مردود شود تاجایی که هرکس ادعای قوم‌گرایی کند افکار عمومی او را پس بزند و آن را جاهل و نادان بدانند

- ۳- تولید گفتمان شایسته در برابر گفتمان قوم گرایی از طریق هنر، ورزش، کتاب و روشنگری؛ این گفتمان باید ابعاد منطقی و ابعاد مصداقی داشته باشد. عناصر مبنایی ایران ملت است نه اقوام. اقوام، بخش‌هایی از ملت بزرگ ایران بشمار می‌روند که جامعه ما در این خصوص شدیداً نیازمند توضیح و تبیین گسترده است.
- ۴- برنامه‌ریزی فرهنگی براساس تحقیقات و مطالعات علمی در رابطه با نیازهای فرهنگی منطقه و توجه به خواسته‌ها و تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و احترام به خرده فرهنگ‌های موجود در کشور.
- ۵- استفاده از افراد متعهد در امر مدیریت باشگاه تراکتورسازی که در مقابل نفوذ جریان‌های تجزیه طلب و قوم‌گرا مقاومت نموده و سایر ارکان تیم را اعم از بازیکنان، مربیان و... از خطر نفوذ حفظ کنند.
- ۶- عدم ایجاد حساسیت توسط برنامه‌های ورزشی صداوسیما و تقویت فضای ورزشی در تیم تراکتورسازی و به حاشیه راندن مسائل قومی.
- ۷- باتوجه به بالقوه بودن بروز بحران ادامه و استمرار سیاست‌ها و اقدامات کنترلی لازم و ضروری می‌باشد لذا؛ مدیریت بحران سپاه عاشورا باتوجه به اینکه ماموریت اصلی این موضوع را برعهده دارد بایستی اقدامات لازم را درخصوص پیشگیری از اوج‌گیری مجدد بحران پیش بینی نماید و از هرگونه فعالیت و تحرکی که موجب تحریک و تهییج جریان می‌گردد جلوگیری نماید.
- ۸- سپاه عاشورا در جهت ثبات فضای موجود که در حال حاضر یک فضای ورزشی و تعاملی وجود دارد ابعاد فرهنگی و اجتماعی اقدامات خود را ادامه و آن را تقویت نماید و همواره افکار عمومی را باخود همراه نماید.

منابع

۱. قرآن کریم، سوره‌های آل عمران، روم، حجرات و...
۲. قرائتی، محسن (۱۳۹۲)، تفسیر سوره نور، ج ۹، ص ۱۹۶.
۳. امام خامنه‌ای (۱۳۸۵ و ۱۳۹۳)، در دیدار با مردم آذربایجان.
۴. افتخاری، اصغر و همکاران (۱۳۷۸)، قدرت نرم، انتشارات دانشگاه امام صادق
۵. استونرفریمن (۲۰۰۴)، روانشناسی اجتماعی، انتشارات امیرکبیر تهران.
۶. الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۲)، عملیات روانی در شورش، مجله سیاست دفاعی، شماره ۱.
۷. الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر عملیات روانی در بحران، مرکز تالیف کتابهای درسی معاونت تربیت و آموزش سپاه.
۸. الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۲)، نقش هیجان در متقاعدسازی، تهران: نشریه عملیات روانی، شماره اول.
۹. امیری، ابوالفضل (۱۳۹۴)، درآمدی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی در مواجهه با جنگ نرم، انتشارات سخنوران.
۱۰. ایزدی، رجب (۱۳۸۳)، نگاهی به یک دهه چالش بر سر هویت آذربایجان، مجموعه مقالات ایران، هویت ملیت قومیت، مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
۱۱. حسین‌زاده جاغرق، ابوالحسن (۱۳۹۱)، مدیریت بحران سیاسی در سیره امام خمینی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۲. حسینی، سیدحسین (۱۳۸۷) تصمیم‌گیری در بحران، مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، شماره ۲.
۱۳. ذوالاکتاف، وحید (۱۳۸۳)، مدیریت تجمع‌های خیابانی پس از تماشای تلویزیونی مسابقات فوتبال، مقاله ارائه شده در همایش بین المللی فوتبال.
۱۴. جیبول، استفن (۱۳۷۷)، روان‌شناسی ورزش، ترجمه پرستو اصلانلو، انتشارات دانشگاه الزهراء، چاپ اول.

۱۵. دو فرانس، ژاک (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی ورزش، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، توتیا.
۱۶. رحمتی محمدمهدی (۱۳۸۲)، بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر خشونت و پرخاشگری در فوتبال، پایان‌نامه دکتری، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۱۷. سلطان حسینی، محمدو دیگران (۱۳۸۹)، بررسی عوامل بروز خشونت در تماشاگران فوتبال استان آذربایجان شرقی.
۱۸. کاظمی، رضا و دیگران (۱۳۸۶)، بررسی علل آشوب تماشاگران فوتبال از دیدگاه تماشاگران، پژوهش در علوم ورزشی، شماره ۱۷ تهران.
۱۹. کریمی، یوسف (۱۳۸۴)، روان‌شناسی اجتماعی، تهران انتشارات ارسباران.
۲۰. وثوقی، منصور و خسروی‌نژاد، سیدمحسن (۱۳۸۸)، بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره اول بهار.
۲۱. ویلیامز، جان و دیگران (۱۳۷۹)، کندوکاوی در اوباشیگری در فوتبال، ترجمه حسن افشار، تهران، نشر مرکز.
۲۲. جمال‌پور، میکائیل (۱۳۸۹)، پان ترکیسم، زمینه‌ها، کارنامه‌ها و رویکردها، انتشارات سپاه عاشورا.
۲۳. محمدکاظمی، رضا و آجورلو، مصطفی (۱۳۹۳)، بازاریابی ورزشی در باشگاه‌های حرفه‌ای فوتبال (باشگاه تراکتورسازی تبریز).
۲۴. شفیعی، جمال (۱۳۷۸)، مدیریت اطلاعاتی آشوب‌های اجتماعی، معاونت بررسی ستاد مقابله با بحران وزارت اطلاعات.
۲۵. شعبانی، ناصر (۱۳۸۵)، توسعه و پدافند داخلی با رویکرد انتظامی، تهران: دانشگاه علوم انتظامی ناجا، معاونت آموزش‌گر.
۲۶. تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۹)، مدیریت بحران نقدی بر شیوه‌های تحلیل و تدبیر بحران در ایران، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.

۲۷. تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۹)، استراتژی تعاملی مدیریت بحران، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
۲۸. رضایی بایندر، محمدرضا و احمدی، ثریا (۱۳۸۷)، نقش رسانه‌های گروهی در کاهش عوارض روان‌شناختی.
۲۹. سکری، رفیق (۱۳۷۰)، افکار عمومی، تبلیغ و آوازه‌گیری، ترجمه حسین کرمی، تهران: نشر همراه.
۳۰. کاظمی، احمد (۱۳۸۵)، پان ترکیسم و پان آدریسم، تهران: انتشارات ابرار معاصر.
۳۱. عبدی، عطاالله (۱۳۸۷)، ریشه‌های بحران آذربایجان، گزارش پژوهشی مطالعات راهبردی، تهران.
۳۲. جمالپور، میکائیل (۱۳۸۹)، نشست تخصصی اقدامات نرم فعالان قومی مناطق آذری‌نشین، مرکز مطالعات ملی امنیت پایدار، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت دانشگاه جامع امام حسین(ع) ۳۱ خرداد.
۳۳. مک کارتی، شاون پی. (۱۳۷۸)، نقش اطلاعات در مدیریت بحران، ترجمه محمدرضا تاجیک، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳۴. نقیب‌زاده (۱۳۶۹)، روان‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات ارسباران.